

társai érdekében annyira sokat fáradozott mester emlékezetét verssel megtisztelnie. Természetes, hogy e legényeken kívül — miként láttuk — szegődött inasai is voltak, a gyermekeket azonban csak ritkán szokták arra méltatni, hogy velők emlékverset irassanak. Ez az oka tehát, hogy TÓTFALUSI apródjainak nevét nem ismerhetjük.

HEREPEI JÁNOS

Kurucellenes röpirat kéziratos másolata. Nem ismerünk a XVII. század második feléből kuruc—labanc ellentétet bemutató, hírközlő szándékkal megjelent, magyar nyelvű röpiratot. E kor nyomtatványait nyilvántartó irodalomban és bibliográfiai összeállításokban¹ találunk röplapszerű, magyar nyelvű vallásos polemizáló nyomtatványt, párfőliós széphistóriát, dictionariumot, agendát, nomenclaturát, halotti beszédet és kalendáriumot, csak a magyar nyelvű sajtót helyettesítő, politikai tartalmú röpirat megjelenésére nincs adatunk.

Ezért jelentős a *Thököly-kódexben*² kuruckori versek és hivatalos iratok másolatai között ránk maradt — véleményünk szerint eredetileg nyomtatásban megjelent — magyar nyelvű, politikai tartalmú, verses röpirat kéziratos másolata. Célunk annak a kérdésnek vizsgálata, hogy valóban nyomtatványról készült másolatnak tekinthetjük-e ezt a kéziratot.

Nyomtatásban megjelent munka másolatára vall a verscím címlapszerű, teljes kódexlapot betöltő elrendezése, ennek a lapnak verzóján az olvasóhoz intézett ajánlás és a vers végén, a nyomtatási adatokat feltüntető kolofon. A kódex egész lapját nagyobb és kisebb alakú betűkkel betöltő címlap szövege: „AZ | Nem ighaz Magyarsághnak | QUERELÁJA ELLEN | Ighaz | FELELETE. | Proverbiorum. 21. v. 12. | Gondolkodik az ighaz az Iftentelen házárúl, hogy | el vonnya az Iftenteleneket a ghonosztúl. | Proverbior[um]. 24. v. 29. | A kik az Iftentelennek azt mondgyak; ighaz vagy; | megh átkozzák azokat az népek, és megh utallyak | azokat a Nemzeteket. [|] Nyomtatták | M.DC.LXXIII.” Az olvasóhoz intézett ajánlás a címlap verzóján: „KERESZTÉNY OLVASÓ. | Az el mult napokban, valami Magyar Versek | kezemhez jutottak, illýen titulus alatt; MA | GYAR ORSZÁGH QVERELÁJA: mivel | hogy pedig nem az ighaz Magyarok | panafza, hanem az GAZ MA | GYARSÁGHNAK, A KI ISTENTÜL, KIRÁL | LYÁTUL, és édes hazájátul el szakad | ván, a Pogány mellé csatolta ma | ghát; azért ighaz magyar nevet fem érdemly.” A vers végén, a kolofon adatai: „Datum in Mesopotamia apud Leonhardum | Bonvolentinum. A[nn]o D[omi]ni M.DC.LXXIII.”

Ezek az adatok nyomtatásban megjelent munkára utalnak. Nem valószínű, hogy a másoló röpiratszerű külső alakot adjon egy kéziratos másolatban terjedő versnek, ha annak eredetije valóban nem nyomtatvány, és így nem viseli magán a nyomdatermékek külső alakját és adatait: címlapot, ajánlást, kolofont. Mi célja volna röpiratmásolatát formálni egy kéziratban terjedő verset? Sokkal inkább elképzelhető, hogy egy nyomtatványból nyomtatási adatok nélkül másolja le az olvasó azt a verset vagy más szöveget, ami a kiadványból érdekli.

Jobban meggyőződünk arról, hogy a kézirat valóban nyomtatványmásolat, ha a nyomtatásra vonatkozó adatokat vizsgáljuk. Az első két adat még nem sokat mond. A kéziratos labanc szellemű röpirat címe és ajánlása egy *Magyar Ország Querelája* című kuruc szellemű versre utal. Ezt is a *Thököly-kódexben* találjuk; megelőzi a nyom-

¹ SZABÓ Károly: *Régi magyar könyvtár*. Bp. 1879—1898. — SZTRIPSZKY Híador: *Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtár c. munkájának I—II. kötetéhez*. Bp. 1912. — HUBAY Ilona: *Röplapok, újságlapok, röpiratok 1480—1718*. Bp. 1948. — BENDA Kálmán: *A törökök német újságírodalma*. Bp. 1942. (Részlettanulmányokat nem sorolunk fel.)

² Quart. Hung. 2041. ff. 38—46v. Országos Széchényi Könyvtár.

tatványmásolatot. A labanc versszerző 90 versszakban felel a kuruc versszerző 34 szakaszos versére. A két versben kuruc és labanc egymást vádolja a haza sorsa miatt.³ A kézirat nyomtatásra vonatkozó adatai közül többet árul el a kolofon. Álnév alá rejtőzött a nyomdász és nyomda. Sajnos azt nem sikerült megfejteni, hogy ki lehet Leonhardus Bonvolentinus. Az álnév alatt dolgozó labanc lehet nyomdász, kiadó vagy talán maga a versszerző. Az álnevek használata indokolt, ahogy az egymással ellentétben álló kuruc—labanc tábor írója sem fedte fel személyét, mert elérte volna a cenzor vagy az ellenséges párt megtorlása. Mesopotamia álnevű városnév alatt SZABÓ Károly a sárospataki nyomdát határozza meg KOMÁROMI CSIPKÉS György ugyancsak Mesopotamia helynévvel jelölt, de 1667-ben megjelent munkáján.⁴

A labanc versen feltüntetett Mesopotamia helynév alatt azért érthetjük mi is SZABÓ Károllyal a sárospataki nyomdát, mert ez a röpirat nyomtatása idején, 1673-ban már a labancok kezén volt. A nyomdát csak 1650-ben alapította LORÁNTFFY Zsuzsanna, I. RÁKÓCZI György erdélyi fejedelem özvegye. Fiúk, II. RÁKÓCZI György örökölte a nyomdát, de fiatalon elesett a fencsi csatában 1660-ban, a nyomda tulajdona özvegyére, BÁTHORI Zsófiára szállt. BÁTHORI Zsófia ferje halála után rekatolizált, és 1671 őszén behozatta a jezsuitákat Sárospatakra. Így került a nyomda labanc kézre.⁵ Azt, hogy a kéziratban egy Sárospatakon nyomtatott röpirat másolatát kell látnunk, alátámasztja még, hogy a nyomda használható maradt a labancok idején is; nem minden betűkészletét menekítették el a kurucok. NOVÁK szerint ROZSNYAI János nyomdász éppen CZEGLÉDI István *Sion vára* című hittudományi munkáján dolgozott, amikor a nyomdának menekülnie kellett, de csak a sajtó legfontosabb részét és CZEGLÉDI könyvének már kinyomtatott íveit vitte magával. ROZSNYAI Erdélybe menekült, 1675-ben itt fejezte be a *Sion várát* — mint ezt a könyv címlapja elmondja — „Kezdetett Nyomtatása Saros-Patakon, s- Elvégeztet Colosvarat Rosnyai Janos által, Exiliumában.” Valóban megmaradt a betűkészlet egy része Sárospatakon, ezt bizonyítja még SZOMBATHI János, „azon kollegium egygyik professzora”, mikor ezt írja: „a Tipografiának is egy darab részét, a mellyet tudniillik a veszedelemből ki lehetett ragadni Debrecenbe szállították”.⁶

A kéziratban fennmaradt röpiratról az elmondott adatok alapján feltehetjük, hogy megjelent nyomtatvány másolata, és elfogadhatjuk SZABÓ Károly helységmeghatározását is. Kutatni lehetne még, hogyha annyira használható maradt a nyomda, hogy ezt a rövid nyomtatványt megjelentethette, vagyis ha egy röpirat nyomtatásához volt betűanyaga, több ilyen terjedelmű röpiratot is nyomtathatott, hová lettek a munkái. THÖKÖLY 1682-ben visszafoglalta a labancoktól a várost⁷, — a nyomdát is. Feltételezhetjük, hogy az 1671—1682. években labanc kézen levő nyomdában jelent meg több kurucellenes röpirat, természetesen azonban, hogy a labancok ilyen kurucellenes propagandáját a kurucok minden módon üldözték és pusztították. SZABÓ Károly bibliográfiai összeállításában a könyvtári lelőhely feltüntetéséből látjuk, milyen kevés példányszámban találunk pl. egy-egy széphistóriát vagy más, politikailag közömbös nyomtatványt, pl. kalendáriumot ebből az időből, miért is várhatnók el, hogy politikai tartalmú, magyar nyelvű röpirataink maradtak volna ránk. A *Thököly-kódex*be másolt röpiratot is csak a kötetbe másolás mentette meg a pusztulástól. Tehát azért, mert a tíz évig labanc

³ A versek szövegét és irodalomtörténeti értékelését l. az *Irodalomtörténeti Füzetek* c. sorozatban megjelenő munkámban: *A Thököly-kódex és ismeretlen kuruckori versei*.

⁴ RMK. I. 1060.

⁵ NOVÁK László: *A nyomdászat története*. Bp. é. n. IX. k. 24—26. l. és *Nyomdászunk 500 esztendeje*. Bp. 1940. 87., 105. l.

⁶ RMK. I. 1187.

⁷ SZINNYEI Gerzson: *A sárospataki főiskolai könyvtár története*. Sárospatak 1888. 22. lap.

kézen lévő nyomdának csak ezt az egy kéziratot másolatban ránk maradt termékét ismerjük, nem következtethetjük, hogy a kézirat nem egy nyomtatásban megjelent röpirat másolata.

Ennek a magyar nyelvű röpiratmásolatnak akkor van nagy jelentősége, ha meggondoljuk azt — amire már BLEYER is felhívta a figyelmünket —, hogy „milyen beláthatatlanul sok az egykorú, magyar vonatkozású német nyomtatvány az évszázadokig húzódtó török háborúk idejéből”.⁸ A török háborúskodás eseményei egész Európát foglalkoztatták, de az idegen nyelven megjelent nyomtatványok nem is Magyarországon készültek.⁹ A *Thököly-kódecs* viszont megőrizte egy magyar nyelvű, magyar vonatkozású — még ennél is több : politikai tartalmú, kuruc—labanc ellenétét bemutató, nyomtatásban megjelent röpirat másolatát. Csak ennek a röpiratmásolatnak az ismeretében tekinthetjük fel azt, hogy a külföldi, sok idegen nyelvű kiadvány mellett Magyarországon is megjelent nyomtatásban a XVII. század második felében ilyen hírközlő, közvéleményt irányító, magyar nyelvű, politikai tartalmú röpirat.

BUSA MARGIT

A Stotz nyomdász-család magyarországi működéséről. Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött és az ESTERHÁZY-család levéltárából származó *Acta Musicalia* elnevezésű iratgyűjtemény, értékes részletadatokat tartalmaz Johann Leopold Stotz nyomdász és családtagjainak hazai szereplésére vonatkozóan.

Az az idő, melyben működésükkel foglalkozni kívánunk, 1801—1817. évig terjed.

J. L. Stotz eddig is ismert volt, úgy is mint kismartoni nyomdász, s úgy is mint az ESTERHÁZYAK udvari nyomdása. Kevésbé ismertük azonban eszterházi (mai neve Fertőd, Sopron vm.) munkásságának részleteit, amelyekről csak az újabban előkerült elszámolások, feljegyzések átkutatása során kaphatunk bővebb tájékoztatást.

Az okiratok tanúsága szerint Stotz 1801-ben kapott engedélyt ESTERHÁZY Miklós hercegtől, hogy Kismartonban nyomdát létesítsen és ezzel párhuzamosan könyvkereskedést nyisson.¹ Stotznak a nyomda megindításához elegendő pénze nem volt, azért a hercegtől 500 forint előleget kért. A pénzügyi tanácsadók javaslata szigorú volt. Nyomdai felszerelését megbecsülni nem tudták, egyéb garanciát kívántak, s minthogy ő gépein és berendezési tárgyain kívül más fedezetet nem tudott nyújtani, jótállásra pedig senki sem vállalkozott — mivel Kismartonban nem ismerték — a kölcsön kiutalását nem véleményezték.² A herceg, belátva a nyomda üzembehelyezésének szükségességét, az összeg kiutalványozását mégis engedélyezte.³ A kölcsönt egy évre kapta, 4% kamatot írtak elő utána, s gépi berendezései egyelőre kézzizálogul szolgáltak.

Stotznak nyolc gyermeke volt, akiknek felnevelése a szülőket komoly próbára tette. Megélhetésük könnyítésére, s hogy a nyomda működésében további zavarok

⁸ BLEYER Jakab : *Német siralmas énekek gróf Zrinyi Miklós halálára 1664-ből.* Irodalomtörténeti Közlemények. 1900. 45. 1.

⁹ Vö. BENDA és HUBAY tanulmányait.

¹ „Dem Johann Leopold Stotz kann über seinen nebenkommenden Bittschrift die gebettene Erlaubnis zur Errichtung einer Buchdruckerey, und Buchhandlung allhier zugestand, und sein Gesuch dernach von Seiten meiner Direction erlediget werden. Wien, am 9-ten Juny 1801. exp. Esterházy” Orsz. Széchényi Könyvtár. Színház-történeti Osztály. Esterházy-gyűjtemény, Acta Musicalia, fasc. XXVI. 1910—11.

² „... Nachdem man aber diesen Menschen hierort nicht kennt ... weder einen Bürgen stellen ... Eisenstadt, am 30-t Jul. 1801 ...” Uo. fasc. XXVI. 1912.

³ „... diesen Supplicirenden Buchdrucker J. L. Stotz kann der gebettene Vor-schuss 500 Fl. angewiesen werdn ... am 3-ten Aug. 1801. exp. Esterhazy ...” Uo. fasc. XXVI. 1912.